

Etxaide'tar Jon'ekin Izketan *

NUNGOA ZAITUGU?

Donostia'ko Avenida de Francia'n jaio nintzan orain Teresatarren komentua den etxe zurian 1920'garren urtean. Nire aurrekoen jatorriak, ordea, Gipuzkoa'ko eta Naparroa'ko errietan sakabanaturik daude. Apika, Zuberoa'tik ere ba-dut etorki, ITHARTE ene bigarren deitura, seguru aski, Zuberoa'ko Xarra'tik baidatorkit, Erronkari, Tafalla eta Eskoriatza barrena.

NUNDIK SORTU ZAIZULA ESANGO ZENDUKE IDAZTEKO LEIA ORI?

Biotzaren mami-mamitik, nola eztakitalarik. Amabi urtetan Euskalerrria ene baitan sentitzen asi nintzan eta sentipen au maitasun sutsu biurtu zen urte pare baten buruan. Garai aietan, euskal-gogoaren intzak Euskalerrri'ko mendi-ibarrak bere ezetasunez gozaturik zeuzkan. Ene inguruko euskal-giro kutsagarri onek piztu zuen, noski, ene baitan, geroztik itzali ez den amodio sutsua.

NUN IDATZI ZENDUEN LENENGOZ?

Donostia'ko "La Cruz" asterokoan, aita itsu-mutil nuelarik. Aldi artan amabost urte nituen. "Till Eulenspiegel"-en ipuñiak euskeratzeari ekin nion. Zorigaitzez, ez nuen bukatzerik ahal izan, gerrateak ebaki baitzuen ene gara-aldiko lan ameskoia. Baiñan, nire idazzaletasunak sustraia artu zuen eta urte luzeetan ixilpean egonbearra izanagatik, ene lumari erdoitu gabe iraun erazi nion sator-lanean.

(*) 1962'garrengo "Txomin Agirre" sariaren irabazlearekin egiñikako elkar-izketa au Radio Loyola'tik barreiatua izan zan, bere garaiean.

EUSKAL-IDAIZLEEN ARTEAN ZER TOKITAN JARTZEN DUZU ZURE BURUA?

Ene ustez, euskal-idazgintzan zerbait baldin ba'naiz, nobelagilleen artean ezarri bear dut nire burua, eta zeatzago mintzatuz, kondairanobela saillean. Teatrurako ere ba-dut joera (iru drama dauzkat gure aldizkarietan argitaraturik), baiñan eleberrian, nobelan, lasaiago eta gustorago ari naiz. Teatruko teknika baiño, nobelakoa aixago menderatzen dudala esango nuke eta eleberri-soroan kondairazkoa dijoa-
kit ondoena, berau sentitzen baitut ene biotz-mamian, erri baten izan-gogoa aditzera emateko, ezpaita bere izana gogora-aztea bezalakorik eta erritarren biotzak izan-gogoz berpizteko, eleberria, nobela dugu ederti iskillorik bikaiñenetakoa.

ASKO KOSTATZEN AL-ZAIZU IDAZTEN?

Aldiak izan oi dira. Batzuetan ixuri errexat izaten du idazleak eta bestetan nekezagoa. Iñoiz edo bein lana bertanbera utzi bearra ere sortzen da, buruak gauza onik ematen ez-tuelako. Ontan, gaiak ere asko esan nai du. Nik, etorririk ugariena eta lasaiena nobelan edo teatruan ari naizenean izan oi dut. Aldizkari lanak erditzeko garaian nekezago aritzen naiz. Lan klase guzietan asierak izaten dira zaille-nak. Gerora, etorriak ez-tu utsik egiten eta sarritan iturri oparotsu biurtu oi da. Ba-da, ordea, eleder-barruti bat pausorik ezin eman du-dana, olerkiarena, poesiarena, alegia. Eta ez, noski, saiatu ez naizela-ko, baiñan, bide ortan denbora galtzea besterik ez-tut egin.

ZURE LIBURU ARTEAN ZEIN DUZU MAITEENA?

Gurasoentzat ez dago euren aurretan zuzenezko bereiztasunik. Jaungoikoa'k euren ardurapean jarritako izakiak dira eta berdin zu-rrian maitatu bearrak. Lege au nolabait urratzeko bide bakarra zu-zenaren kontra joan gabe, jaiotzak edo geroko okerraldi batek au-rrari erantxitako gaitz aundi baten zorigaitza da. Orrelako izaki ba-ti bidezkoa den naitasun aundiago bat euki oi zaio... Orra ba, idaz-leak bere lan eta liburuak, ama batek erditutako aurrak bezelaxe ditu, adimenaren neke eta izerdiz sortutakoak, alegia. Beraz, ez diteke zu-zenezko bereiztasunik eduki eta nolabait edukitzekotan, nik beñe-pein, jendeak naitasunik gutxiena diona maitatuko nuke. Beraz, jendeak

edo kritikak gutxietsiena edo arbuiatuena izan denari eskeiñi nai nioke ene abegiririk eta babesik beroena.

SARITUTAKO ELEBERRIAREN GAIÁ...? ESPLIKATU
ZAIGUZU PIXKABAT, NUNDIK ASMATU DUZU?
NUNDIK SORTU ZAIZU?

Galdera auei labur erantzuten ezta gauza errexa. Erdi-Garaiak aspaldidanik dauka niretzat lillura edo erakar-indar bereizi bat, batez ere Euskalerra'ri gagozkioa. Zenbait liburu ba-nituen irakurriak Oñaztar eta Ganboarren borroketan murgildutako gure Erdi-Garaiak eta iruditzen zitzaidan eder-gaiez ain apaingutako garai basati baiñan erregarri onek, merezi zuela poema epiku baten jabe izatea. Ni, ordea, ez izaki poeta eta ezin garaitu olerki bidez gogo nukean elburua. Bereala erne zitzaidan, ordea, eleberri bat, nobela bat mamitzeko azkurrea... Baiñan, ene begien aintzinean ikusten nuen jardun-gaiaren zabalasanun ikaratzen minduen. Ez nuen uste kapaz izango nintzanik ainbeste egintza eta ari-lagun egokitasun edo ordena batean alkarganatzeko eta nobelari batasun bat emateko burutik oiñera. Baiñan, ene asmoa aurrera eramateko gogoia zirika ari zitzaidan etengabe eta, egia esan, estuasun galantak pasa ondoren, lortu nuen gai nagusi bat bilbatzea, izaki bizidunak eta irudimenekoak enegixa erabillirik, eleberriaren jo-mugari begira beti. Orrelaxe sortu da gure Erdi-Garai-ko Guelfo eta Gibelino zitalei buruz osatutako prosazko poema au, olerkariak orrela izendatzeko baimena ematen ba'didate, befiepein. Jaun Peru Abendañoko'k eta Jaun Gomiz Onzalutx'ek —Lekutio'ko eta Butroe'ko jaunak—, alkar sakaildu bearrez, norkeri basakoienez borrokan diarduten artean, Ganboarren eta Oñaztarren interes makurrak defendituz, Jaun Matxin Olasoko'k bi taldeen arteko pakea eta adiskidetasuna billatzen du, zaldunen ohorezko legeak mespreziatuz eta apaltasun izpiritu aundi batez Ebanjelioaren Argiari atxiki.

ZURE ASMOAK ETORKIZUNERAKO?

Etorkizuna eztugu gure esku, beraz, bizi gaitezen gaurkotasunean, ezin iritxizko ametsez burua puztu gabe. Geroa gureganatzean, iñoiz gureganatzen baldin ba'dugu, eztugu lanik faltako zeri ekin. Orain, eleberria bukaturik, Etxahun'en bertso lana gipuzkeratzeari ekiten ari natzaio. Baiñan, lasaitu zaitezten, esaño dizutet burua asmoz irakiten daukadala. Denbora da euskal-idazleoi falta zaiguna gure asmoak burutu ahal izateko.

ORAIÑALDIKO LITERATURAN ZEINTZUK ZAIZKITZU NOBELAGILLERIK BEGIKOENAK?

Galdera orri ezin dizaioket zuzenean erantzun, irizpide ori nobelabait emateko, nobelagille bakoitzaren sailletik lau edo bost eduki bearko baintutzke irakurriak gutxieneko eta ahal izanik jatorrizko izkuntzan. Nire lantegiak eta gaiñerako irakurri bearrak —txolarre guziak irakurtzen ematen ditudalarik— ez didate ortarako betarik eskeintzen. Gaiñera, nik nobelagille guziak gaztelaren bitartez irakurri ditut eta onek eskubidea asko murrizten dit egilleez egiazko iritzi bat emateko. Alabaiña, nire iritziaren ideia bat jaso dezazuten, errealismuaren eta ederraren eragitez ene biotzean zirrara aundi egin didaten eleberri batzuen izenak aipatuko dizkitzuet. Une ontan gogora datozkidanak aipatuko ditut, izen-sailla geiegi luzatu gabe. Ona izenok gaztelarazko ediziñoen arabera: “Cuerpos y almas” (Van der Meersch); “La piedra angular” (Zoé Oldenbourg), Erdi-Garai’ko nobelarik ederrena nik irakurrien artean; “Los que vivimos” (Ayi Rand), Errusia’ko biurrialdiaz, Pasternak’en “Doctor Zhivago” Nobel saria baiño aski ohea ene ustez, eleberri bezala; “Lo que el viento se llevó” (Margaret Mitchell); “La buena tierra” (Pearl S. Buck); “La historia de San Michele” (Axel Munthe); “Los santos van al infierno” (Gilbert Cesbron); “Las llaves del Reino” (A. J. Cronin); “Guerra y Paz” (León Tolstoi); “Tierra de promisión” (André Maurois); “Las inquietudes de Shanti Andía” (Pío Baroja); “La vida como es” (J. A. de Zunzunegui). Gure artean: “Garoa” (Domingo Agirre); “Araibar zalduna” (Eusebio Erkiaga); “Peru Leartzako” (Txillardegui). Ez naiteke geiago luza. Esan dezadan, soilki, aipatutako batzuen moral ustatuna ezin dudala onetsi.

ORAIN DIJOAKIZUN GALDERA AU OSO ARDURAZKOA DA, BAIÑAN EGINBEARRA: ZER DERIZKIOZU EUSKAL IDAZLEEZ? GAURKOEZ ETA ATZOKOEZ?

Oraintxen bai jartzen naizutela estuasunik gorrienean, ezpaita erreza galdera orri erantzuten alderdi batekoak edo besteak minberatzeko arriskurik gabe. Danok dakigu —Aita Villasante’ren Historia de la Literatura Vasca irakurtzea aski da orretarako—, euskal-idazleek izan dituzten iritzi bereziak mendez-mende eta bereiztasun au nola gordindu den ogeigarren eunaldi ontan. Euskal-idazleak gure aldiko Oñazar eta Ganboar biurtu zaizkigu, ardura aundi gabeko auziagatik borroka itsuan. Idazle zaharrak ajolakabe xamarrek ziran

—batzuek oso ajolakabe— iztegiaren erabilkizunean eta zabarkeri kaltegarri onek, kontrako indarraren legez, garbitasun grina kaltegarriago bat ekarri zuen, giro artan euskerak aspaldidanik bereganatuak zeuzkan arrotz jatorriko itzak erabiltzea debekaturik gelditu baitzen, pekatu larririk aundiena bailitzan. Eta etzen lexiko kontua bakarrik; gure zaharrek ain ederki gordetzen zituzten morfologia eta fonetika legeak erabat lardaskatu eta azpikoz gainertatu baitzituzten. Norbaitek esan dezake —eta egiaz esan— nabarmenkeri ortaraino iritxi zirenak eskola bakar batekoak izan zirela, baiñan euren zipriztinez —politikaren alkarkidetasunagatik batez ere— danok zikindu eta kutsatu gifañ. Ene iritzi, ordea, euskal-idazleen arteko bereiztegaillurra menderaturik daukagu eta oraindik astiro-astiro, baiñan, luzaro gabe —izkuntza baten denboraz ari naiz eta ez giza-bizitzarekin neurtzen dugunaz— abaila aundian, berdintasun aundi batera iritxiko gera, gure idazle zaharrek ain jatorki ardietsi zuten berdintasunera gutxieneko. Gure zaharrek, bakoitzak bere euskalkia erabilirik —baiñan, izkuntz-arbolaren adar puntetara igesminez jo bearrean, enbor aldera urbilduz zentzu aundi batez—, denek alkar konprenditzeko euskera idazten zuten. Esaterako, gaurko edozein bizkaitarrek uler dezake txit ongi Tartas'ek 1666'garren urtean Zuberoa'ko euskalkian idatzitako *Ontsa hiltzeko bidia*, eta alaber gaurko edozein Zuberotarrek uler dezake Mogel'ek Bizkai'ko euskeran 1802'garren urtean bilbatutako *Peru Abarka*. Gure egunetan berriz, giputz batek ezin dezake —eta bizkaitar batek ere naiko lan!— pizkunde-aldiko bizkaitar baten euskera konprendi, eta laphurtar batek ere nekez oraingo zuberotar idazleena. Tartas'i oster, Zuberoa mintzairan ari delarik, Txorierr'i'ko (Derio inguruko) euskaldunak aixa uler dizaiokete eta alderantziz, Mogel'i, bizkaieraz jardunik, edozein Zuberotarrek. Beraz, badirudi aldi artako euskaldunek puntatik puntara itz egiteko telefonua guk baiño obeto ezagutzen zutela. Zorionez, atzerakada burugabe onek bere geldi-aldia egin du eta Añamendi'z beheko euskaldunak beñepein, Mitxelena eta Villasante jaunak mugarritutako bide bakarrean alkartzen asiak gaituzu. Aipatutako bi maixuek edertu eta apaindu digute gure arbasoen gurdi-bide zaharra eta ziur naiz euskal-idazleen artaldea oso-osorik bide ortaratuko dela luzaro gabe, aurre-iritziak eta sasi-arrazoiak suntsitzen ari baitira, sortzea eman zioten belaunaldia itzaltzen ari den gifañ. Orra zein den ene ustez euskera salba dezakean bide bakarra. Izarrak or ditugu diz-diz, euskal-bidaidearen erakusle. Jarrai gakizkien eta salba gaitzakean portu bakarrera eurak eramanen gaituzte.

ESAN ZAIGUZU ZERTXOBAIT ZURE FAMILIAZ. ZURE
LITERATUR-ZALETASUNA ETA FAMILIARI ZOR
ZAION BEGIRAPENA ETA ARDURA ONDO
AL-DATOZ?

Emaztea eta bi alaba ditut eta euskera dugu etxean denon ezpai-
ñetako mintzaira bakarra. Ezkondua naizen aldetik zaurian ipiñi di-
dazu beatza. Euskeraren alde egiten den lan oro urrurik egin bearre-
koa izan oi da eta arazo ontan ematen diren orduak etxeko ogiarentzat
galdu bearrak. Egoera onek istillu gogorak sortaraz ditzake famili
batean, baiñan denok egin gaituen gure Jaungoikoak ezagutzen ditu
bere aurrak; ba-daki bakoitzaren egarri, premia eta estuasunen berri
eta iñor ez du beartzen dezakeanera baiño geiago. Guk, Jaungoikoa'ri
eskerrak, ba-dugu bizitzeko aski eta euskeraren alde lana egiteko beta
sortu zait egunero. Emazteak konprenditzen daki ogia edo arnasa be-
zain bearrekoa dudala nik euskera eta —bekosko illunalditxo batzuek
gora-behera— ez dit batere eragozpenik jartzen Jaungoikoak berak ene
biotzean ezarritako amodio sutsu orri eskeiñi dizaizkiodan ain bearre-
koak dituen lan orduak.

